

การกลายรูปในเรือนลาวโซ่ง*

รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ อินพันทัง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการค้นหาว่า ตลอดระยะเวลา 200 กว่าปีที่ลาวโซ่งตั้งถิ่นฐานบนแผ่นดินไทย ชนกลุ่มนี้มีการเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์เรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยไปอย่างไร เมื่อใด และเพราะเหตุใด โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสารร่วมกับการวิจัยสนาม ในแหล่งพื้นที่ศึกษาที่เป็นชุมชนของลาวโซ่ง ณ จังหวัดเพชรบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร แล้วประเมินข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์รูปลักษณ์และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ

ผลการวิจัยปรากฏว่า เมื่อแรกตั้งถิ่นฐานในไทยครั้งสมัยธนบุรีและต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ลาวโซ่งปลูกเรือนทรงกระดองเต่า ตามแบบแผนดั้งเดิมเช่นเดียวกับในบ้านเกิดเมืองนอนที่สิบสองจุไท และเป็นเช่นนั้นสืบเนื่องต่อมาอีกระยะเวลาหนึ่ง จนถึงราวทศวรรษ 2450 ลาวโซ่งจึงหันมารับเอาเรือนทรงไทยเข้าไปปลูกเป็นที่อยู่อาศัยของตน และเปลี่ยนมาปลูกเรือนทรงปั้นหยาและมณฑิลาภรณ์ราวช่วงทศวรรษ 2500 ก่อนที่จะหันมานิยมปลูกเรือนทรงบังกะโล่ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา

การรับเอาเรือนทรงไทยเข้าไปปลูกสร้างเป็นที่อยู่อาศัยในหมู่ลาวโซ่ง เป็นกระบวนการปรับตัวเข้าสู่บริบทของวัฒนธรรมไทย แม้ภายหลังลาวโซ่งเปลี่ยนมาปลูกเรือนทรงปั้นหยาและมณฑิลาภรณ์เป็นการปลูกเรือนคล้ายตามกระแสนิยมของสังคมไทยที่รับเอามาจากชาวตะวันตกอีกทอดหนึ่ง ทำนองเดียวกับความนิยมปลูกเรือนทรงบังกะโล่ที่ปรากฏขึ้นในระยะหลัง ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นการปรับตัวตามบริบทใหญ่เพื่อการดำรงอยู่อย่างกลมกลืนกับวัฒนธรรมคนหมู่มาก

คำสำคัญ : การปรับตัว, การกลายรูป, เรือนลาวโซ่ง, สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ยอดजूประดับด้วยไม้ไขว้แต่งรูปคล้ายเขาควย ได้รับการปลูกสร้างไว้ในสถานที่สำคัญของหมู่บ้าน เช่น ศูนย์วัฒนธรรม วัด โรงเรียน เป็นต้น นั่นคือสิ่งปลูกสร้างที่จำลองเรือนแบบแผนดั้งเดิมของลาวโซ่งมาตั้งแสดงไว้เป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นถิ่นฐานของชนหมู่นี้และมีความมีอัตลักษณ์ไม่เหมือนใคร ขณะที่เรือนแบบนี้ในชีวิตจริงไม่มีแล้ว ด้วยระยะเวลาการตั้งถิ่นฐานในไทยยาวนานกว่า 200 ปี พลอยพาให้บ้านเรือนเปลี่ยนแปลงไปไกลเกินกว่าที่ย้อนกลับ

สถานการณ์เช่นที่กล่าวมาก่อให้เกิดคำถามว่า

เรือนลาวโซ่งกลายรูปไปจากเรือนแบบแผนดั้งเดิมเมื่อใดและอย่างไร

เหตุใดเรือนลาวโซ่งจึงกลายรูปไป

มีสิ่งใดบ้างที่ยังคงอยู่ สิ่งใดบ้างที่เปลี่ยนแปลงไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยนี้ต้องการค้นหาว่า ตลอดระยะเวลา 200 กว่าปี ตั้งแต่เริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยจนปัจจุบันสมัย เรือนลาวโซ่งเปลี่ยนแปลงรูปลักษณ์ไปอย่างไรบ้าง ในช่วงเวลาใด และสัมพันธ์กับบริบทใหญ่อย่างไร โดยจำแนกวัตถุประสงค์ออกเป็นข้อๆ ได้ ดังนี้

1. ระบุแบบอย่าง (style) ของเรือนลาวโซ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่างๆ และลักษณะของเรือนแต่ละแบบอย่าง
2. อธิบายปัจจัย ที่มาที่ไป ของการเกิดเรือนแบบอย่างต่างๆ
3. เปรียบเทียบความเหมือน-ความต่างของเรือนแต่ละแบบอย่าง

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยผสมผสานระหว่างการวิจัยเอกสาร (documentary re-search) กับการวิจัยสนาม (field research) โดยมีขั้นตอนและวิธีการ ดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลภาคเอกสารเกี่ยวกับชนชาติลาวโซ่ง โดยเฉพาะที่มีเนื้อหาสาระว่าด้วยประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมของชนหมู่นี้ พร้อมทั้งรวบรวมภาพถ่าย ภาพถ่ายทางอากาศ เกี่ยวกับชุมชนและสถาปัตยกรรมในอดีตของลาวโซ่ง ซึ่งบันทึกข้อมูลลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านและเรือนในช่วงเวลาที่ผ่านมา
2. รวบรวมข้อมูลภาคสนามในแหล่งพื้นที่ศึกษาที่กำหนดจากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ประกอบด้วย

บ้านหนองปร่ง ตำบลหนองปร่ง และบ้านเขาย้อย ตำบลเขาย้อย อำเภอยะรัง
จังหวัดเพชรบุรี

บ้านเกาะแรด ตำบลบางปลา อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

บ้านกลางนา ตำบลหนองสองห้อง อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ด้วยวิธีการสำรวจชุมชน รั้ววัดเรือนกรณีตัวอย่าง สัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi-structured interview) เจ้าของเรือน ผู้นำชุมชน ผู้อาวุโสในชุมชน และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (participant observation) เพื่อเก็บข้อมูลสภาพปัจจุบันของผู้คน ชุมชน และสถาปัตยกรรม

3. วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์รูปลักษณะ (morphological analysis) โดยอาศัยหลักการทางสถาปัตยกรรมเป็นพื้นฐาน ผสานกับแนวคิดนิเวศวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการพิจารณาลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมเชื่อมโยงกับมิติทางวัฒนธรรม นอกเหนือจากนี้ยังใช้การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (comparative analysis) ในการพิจารณาแยกแยะความเหมือนและความต่างของลักษณะงานสถาปัตยกรรมแบบอย่างต่างๆ อีกด้วย

ลาวโซ่งคือใคร

ลาวโซ่ง หรือฉั่นไต

บนแผ่นดินไทยอันไพศาล นอกเหนือจากคนไทยแล้ว ยังมีคนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อีกหลายกลุ่มร่วมอาศัยอยู่ด้วย หนึ่งในนั้นคือลาวโซ่ง ลาวโซ่งเป็นกลุ่มคนที่มีภาษาและอักษรเป็นของตนเอง จัดอยู่ในตระกูลภาษาไท-กะได เช่นเดียวกับภาษาไทย สำหรับคนนอกที่ได้สัมผัสพบสำเนียงลาวโซ่งอาจคิดว่าคล้ายภาษาลาว แต่สำหรับคนในแล้วสำเนียงลาวโซ่งแปลกแปร่งไปจากภาษาลาวอย่างชัดเจน [พระมหามานตรี ขนดิสโร, 2548 : 43] แม้ว่าในปัจจุบันมีผู้เขียนภาษาลาวโซ่งได้น้อยมาก แต่ภาษาพูดยังคงใช้อย่างกว้างขวางโดยเฉพาะในหมู่ผู้สูงวัย

ที่สิบสองจุไทยอันเป็นถิ่นฐานบ้านเดิม ชนกลุ่มนี้เรียกตนเองว่า ไทดำ อันมีที่มาจากการเป็นคนไทหมู่หนึ่งผู้ซึ่งนิยมสวมใส่เสื้อผ้าสีดำ ขณะที่ชนหมูเดียวกันนี้ที่อาศัยอยู่บนแผ่นดินไทยกลับมีชื่อเรียกที่แปลกแยกกันไปหลายหลาก

ในปี พ.ศ. 2431 เมื่อกองทัพไทยยกขึ้นไปถึงเมืองแกลง เมืองสำคัญของสิบสองจุไทย พระพลษานุรักษ์ ปลัดทัพ ได้ไล่เลียงตรวจสอบทั่วขุน กรมการ และผู้เฒ่าผู้แก่ในเมืองแกลงแล้วเรียบเรียงขึ้นเป็น พงศาวดารเมืองแกลง [2507] ได้กล่าวถึงตำนานสร้างโลกซึ่งเริ่มต้นจากเทพยดาจุติ ความตอนหนึ่งว่า

ภาพที่ 2 : ชาวลาวโซ่งบ้านหนองปรัง จังหวัดเพชรบุรี

“น้ำเต้าที่เป็นเทพยดาจุตินั้น ครั้นแตกออกแล้วก็เป็นมนุษย์รูปร่างแปลกๆ กัน คือ ข่า จะออกมาก่อนเป็นที่ 1 แล้วผู้ไทยดำออกมาเป็นที่ 2 ลาวพุงขาวออกมาเป็นที่ 3 ส้อออกมาเป็นที่ 4 แกวออกมาเป็นที่ 5 (แกวนั้นคือญวน) รวม 5 แซ่”

ผู้ไทยดำก็คือชาวเมืองแกลงแห่งสิบสองจุไทนั่นเอง ขณะที่ **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1** [2478] กล่าวถึงชนกลุ่มนี้ในนาม ลาวทรงดำ ดังความว่า

“ในจุลศักราช 1141 ปีกุน เอกศก.....กองทัพนมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์พิชิตฉวาทิเมืองล้านช้างได้แล้ว.....แล้วให้ทัพเมืองหลวงพระบางไปตีเมืองทันต์ ญวนเรียกว่า เมืองซื่อหี เมืองม่อย 2 เมืองนี้เป็นลาวทรงดำ อยู่ริมเขตต์แดนเมืองญวนได้ครอบครองลาวทรงดำมาเป็นอันมาก พาครอบครองลาวเวียง ลาวทรงดำ ลงมาถึงกรุงเทพในเดือนยี่ ปีกุน เอกศกนั้น ลาวทรงดำนั้นโปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองเพชรบุรี.....”

ส่วนคำว่า ลาวโซ่ง เป็นคำที่กร่อนมาจากคำว่า ลาวทรงดำ ทั้งนี้ อย่างน้อยในช่วงต้นของทศวรรษ 2500 คำว่าลาวโซ่งได้ปรากฏขึ้นแล้ว ดังใน **ประวัติการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี** ซึ่งพิมพ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2504 กล่าวว่า “เมืองสิบสองจุไทนั้นพลเมืองเป็นพวกผู้ไทยหรือลาวโซ่ง ดังพวกลาวเมือง (จังหวัด) เพชรบุรี”

ในระยะหลัง โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา ชนกลุ่มนี้ชอบที่จะให้คนทั่วไปเรียกตนเองโดยใช้คำนำหน้าว่า ไทย แทน ลาว เป็น ไทยโซ่ง ไทยทรงดำ เป็นต้น เพื่อแสดงความเป็นคนไทยหมู่หนึ่ง คำเรียกดังกล่าวสะท้อนให้เห็นในชื่อกลุ่มกิจกรรมที่จัดตั้งขึ้นได้เป็นอย่างดี เช่น ในปี พ.ศ. 2521 ได้มีการจัดตั้ง ชมรมไทยโซ่ง ขึ้น และได้เปลี่ยนชื่อเป็น ชมรมไทยทรงดำแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2542 ต่อมาในปี พ.ศ. 2546 สามารถพัฒนาขึ้นเป็น มูลนิธิไทยทรงดำแห่งประเทศไทย ได้สำเร็จ

กล่าวได้ว่า คำว่า ลาวโซ่ง ลาวทรงดำ หรือ ไทยโซ่ง ไทยทรงดำ เป็นชื่อเรียกชนกลุ่มไทดำที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยโดยเฉพาะ ทั้งนี้ ลาวโซ่ง เป็นคำเคยปากและคุ้นหูมากกว่า แม้ในหมูชนกลุ่มนี้ หากใครถามว่า เขาเป็นชนกลุ่มใด ก็มักจะได้รับคำตอบว่า ลาวโซ่ง เสมอ

จากสิบสองจุไท สู่ แดนไทย

สิบสองจุไทเป็นแคว้นแคว้นในอดีตที่แผ่อาณาบริเวณอยู่ระหว่างเขตรอยต่อของจีน เวียดนาม และลาว ทำให้ได้รับสมญาว่า เมืองสามฝ่ายฟ้า คือต้องขึ้นกับทั้งสามอาณาจักรที่รายรอบอยู่ ประกอบขึ้นด้วยเมืองของชาวไทขาว 4 เมือง ได้แก่ เมืองไล เมืองเจียน เมืองมุน เมืองบาง และเมืองของชาวไทดำ 8 เมือง ได้แก่ เมืองแกง เมืองควาย เมืองดุง เมืองม่วย เมืองลา เมืองโมะ เมืองหวัด และเมืองซาง [พงศาวดารเมืองไล, 2507 : 53] รวม 12 เมือง เป็นแคว้นแคว้นสิบสองจุไท

ตำนานสร้างโลกของชาวแกงหรือผู้ไทยดำ กล่าวถึงการจุติของเทพยดาลงมาเป็นมนุษย์ไว้ว่า

“เทพยดาทั้ง 5 องค์ และนางเทพธิดาทั้ง 5 นาง ต่างอธิษฐานร่วมจิตนฤมิตรเป็นรูปเต่าปุง (น้ำเต้า) เทพยดาและนางเทพธิดาก็เข้าไปนั่งประชุมกันอยู่ในรูปเต่าปุง รูปเต่าปุงนั้นก็บินดาลลอยไปบนฟ้า แล้วจุติตกลงมาบนภูเขาที่ทุ่งนาเตา ภูเขานั้นอยู่เขตแดนเมืองฝ่งซำทิศตะวันออกแห่งเมืองแกงระยะทางเดินเท้าไปจากเมืองแกงวัน 1 จึงถึง.....”

กล่าวได้ว่า เมืองแกงมีความสำคัญต่อชาวสิบสองจุไททั้งทางวัตถุวิสัยและจิตวิสัย ลาวโซ่งหรือไทดำในไทยถือว่าสิบสองจุไทเป็นดินแดนบ้านเกิดเมืองนอน เพราะบรรพบุรุษของชนกลุ่มนี้ถูกกวาดต้อนมาจากที่นั่น แต่เดิมมาไทยถือว่าสิบสองจุไทเป็นดินแดนปลายพระราชอาณาจักรเบื่องเหือ ดังปรากฏว่า ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อพวกฮ่อเข้ามารุกรานและตั้งมั่นอยู่ที่เมืองใหญ่ 3 แห่ง คือ พวน หัวพันห้าทั้งหก และสิบสองจุไท ไทยก็ถือว่าถูกพวกฮ่อรุกรานดินแดนตามความใน **ประวัติการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี** [2504 : 263] ว่า

“ลู่ประกาศ สัปตศก จุลศักราช 1247 พ.ศ. 2428 เมืองหลวงพระบางมีใบบอกลงมาว่า ได้เกิดมีพวกฮ่อของเหลื่องก่อกำเริบคุมสมัครพรรคพวกเข้ามาตั้งอยู่ปลายเขตแดนพระราชอาณาจักรและยกกองทัพเข้ามาตีหัวเมืองต่างๆ ปลายเขตแดน”

ตั้งแต่สมัยธนบุรีมาแล้ว เมื่อเกิดความไม่สงบขึ้นที่สิบสองจุไทย ก็ส่งกองทัพขึ้นไปปราบปรามและกวาดต้อนผู้คนลงมา แล้วส่งให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่เมืองเพชรบุรี ในฐานะไพร่ที่ต้องส่งส่วยและถูกเกณฑ์แรงงานตามที่ทางราชการกำหนด [สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2540 : 7] สืบเนื่องมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้มีการส่งกองทัพขึ้นไปปราบปรามความไม่สงบในดินแดนปลายพระราชอาณาจักรแห่งนี้บ่อยครั้ง และมีการกวาดต้อนผู้คนลงมาหลายครา ชาวสิบสองจุไทยที่ถูกกวาดต้อนมานี้ถูกส่งให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ร่วมกับพวกที่มา ก่อนที่เพชรบุรีทุกคราวไป ต่อเมื่อไทยเสียการครอบครองดินแดนส่วนนี้ให้กับฝรั่งเศสในปลายปี พ.ศ. 2431 สิบสองจุไทยก็กลายเป็นดินแดนนอกอาณาจักรไทยแต่นั้นมา

อนึ่งสืบจากการยกเลิกระบบไพร่ในสมัยรัชกาลที่ 5 แผ่ถึงชาวลาวโซ่งด้วย เมื่อเป็นไทแก่ตัว การขยับขยายโยกย้ายออกไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินนอกเมืองเพชรบุรีจึงเป็นไปอย่างกว้างขวาง [สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2540 : 7-8] ทุกวันนี้ จึงมีลาวโซ่งกระจายตัวอาศัยอยู่ในหลายจังหวัด นอกเหนือจากเพชรบุรีแล้ว ยังมีราชบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี นครสวรรค์ กำแพงเพชร เป็นต้น รวมทั้งบางจังหวัดในภาคใต้ก็มีลาวโซ่งไปตั้งถิ่นฐานอยู่ด้วยเช่นกัน [มนู อุตมเวช, 2547]

เรือนลาวโซ่งกลายเป็นเมื่อใดและอย่างไร

เรือนทรงกระดองเต่า

เรือนทรงกระดองเต่าถือเป็นเรือนแบบแผนดั้งเดิมของลาวโซ่ง รูปถ่ายเรือนลาวโซ่งที่จังหวัดเพชรบุรีเมื่อปี พ.ศ. 2410 โดย ฟรันซิส จิต หรือขุนสุนทรสาทิศลักษณ์ เป็นประจักษ์พยานยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า เรือนลาวโซ่งในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐานในไทยล้วนเป็นเรือนทรงกระดองเต่าเหมือนกัน และวางหันหลังคาไปในทิศทางเดียวกันโดยไม่มีแปลกแยก

ลักษณะของเรือนทรงกระดองเต่า เป็นเรือนเดี่ยว ยกพื้นสูง ปลูกสร้างโดยใช้ไม้จริงเป็นโครงสร้างหลัก โครงสร้างรองรับทั้งพื้นเรือนและฝาเรือนทำจากไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยตับหญ้าคา ลักษณะเด่นอยู่ที่หลังคาทรงแปลกตา ด้วยระนาบอันสูงชัน หลังคาด้านสกัดทั้งสองโค้งมนมาบรรจบกับด้านข้าง ละม้ายรูปทรงของกระดองเต่า อันเป็นที่มาของการเรียกเรือนแบบนี้ว่า เรือนทรงกระดองเต่า นั่นเอง ที่ยอดจั่วด้านสกัดมีช่องเปิดเล็กๆ เรียกว่า ช่องจวงแมว

ภาพที่ 3 : เรือนลาวโซ่งที่จังหวัดเพชรบุรีเมื่อปี พ.ศ. 2410 (วาดจากภาพถ่ายใน สมุดภาพรัชกาลที่ 4)

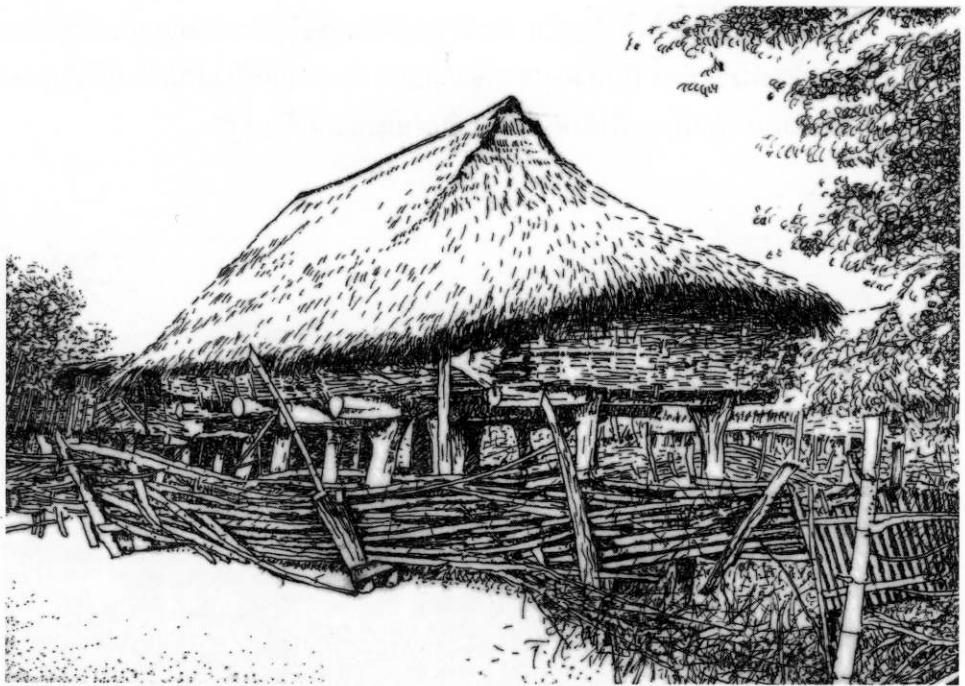
เหนือจั่วประดับด้วยชอกูดสัญลักษณ์แทนเขาควาย หลังคาชันข้างทั้งชายลงต่ำจนบางครั้งมองไม่เห็นฝาเรือน

พื้นที่บนเรือนแบ่งออกเป็น 3 ส่วนเรียงต่อกัน ได้แก่ เกลียงใต้หลังคาโค้งด้านสกัดเรียกว่า กว้าน ภายในเรือน และชาน มีบันไดพาดขึ้นทั้งทางด้านกว้านและด้านชาน ส่วนภายในเรือนมีฝาล้อมรอบกรอบนอก พื้นที่ภายในปล่อยโล่ง ไม่มีการกั้นฝา ที่ด้านติดกว้านมีมุมนีเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า กะล่อหอง กลางเรือนมีกระเบเตาไฟวางอยู่สำหรับเป็นที่หุงหาอาหาร

เรือนทรงกระดองเต่าประกาศความเป็นชุมชนลาวโซ่งยาวนานมานับร้อยปี อย่างไรก็ตามเรือนแบบแผนดั้งเดิมนี้ค่อยๆ ถูกแทนที่ด้วยเรือนแบบใหม่ๆ ที่ละน้อยโดยลำดับเรื่อยมา ภาพเรือนทรงกระดองเต่าริมถนนมาลัยแมน จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ปรากฏในหนังสือ **เรือนไทย** ซึ่งพิมพ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2514 (ภาพที่ 4) ได้รับการระบุว่า เป็นเรือนลาวโซ่งแบบดั้งเดิมหลังสุดท้ายที่เหลืออยู่ในหมู่บ้าน และในปี พ.ศ. 2518 ชูชีพ อุดมชัย และคณะ กล่าวว่า

“เรือนลาวโพงแบบโบราณนั้น ปัจจุบันคงมีเหลืออยู่ในเขตบ้านหนองประดู่ อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี เพียง 3 หลัง แต่ที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยจริงๆ เพียง 2 หลังเท่านั้น อีกหลังหนึ่งเจ้าของบ้านได้สร้างเรือนไม้จริงไว้ข้างหน้าเพื่อใช้เป็นที่อยู่ ส่วนเรือนเดิมปล่อยทิ้งไว้ โดยยังคงให้ส่วนท้ายของเรือนเป็นห้องสำหรับบูชาผีเรือนดั้งเดิม สำหรับเรือนทั้งสามหลังนี้ คาดว่าคงจะรื้อหมดไปในอีกไม่นาน”

ขณะที่งานวิจัยเรือนลาวโพง ณ บ้านโพง ตำบลสระยายโสม อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งดำเนินการในปี พ.ศ. 2521 ผู้วิจัย สมชาย นิลอาชี กล่าวไว้ว่า ไม่มีเรือนลาวโพงแบบแผนดั้งเดิมหลงเหลืออยู่แล้ว ต้องให้ช่างผู้มีประสบการณ์สร้างหุ่นจำลองขึ้นเพื่อการศึกษาวิจัย ทั้งหมดนี้ ทำให้พออนุมานได้ว่า เรือนทรงกระดองเต่าคงจะปิดฉากไปในช่วงปลายทศวรรษ 2510 อย่างไรก็ตาม ยังมีเรือนทรงกระดองเต่าที่บ้านแม่ประจันต์ ตำบลวังไคร้ อำเภอกำแพง จังหวัดเพชรบุรี อีกหลังหนึ่งที่เจ้าของเรือนยินยอมให้ศึกษาไว้ให้คงอยู่สืบมาจนปัจจุบัน

ภาพที่ 4 : เรือนทรงกระดองเต่าหลังสุดท้ายที่เหลืออยู่ในหมู่บ้านเมื่อ พ.ศ. 2514 (วาดจากภาพถ่ายในเรือนไทย)

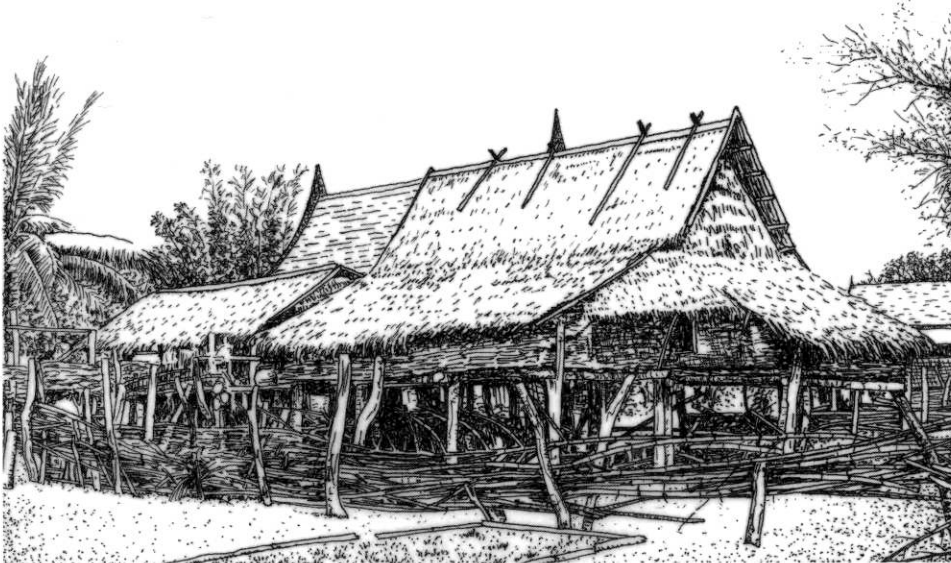
เรือนทรงไทย

การที่เรือนทรงกระดองเต่ากลายเป็นของหายากในช่วงทศวรรษ 2510 หมายความว่า มีเรือนอย่างอื่นเบียดเข้าแทนที่เรือนแบบแผนดั้งเดิม และเรือนทรงไทยเป็นเรือนอย่างอื่นที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ลาวโซ่งรับเอาไปปลูกสร้างเป็นที่อยู่อาศัยของตน แทนเรือนทรงกระดองเต่าที่ค่อยๆ กลายเป็นอดีตไปทุกขณะ

ในปี พ.ศ. 2521 สมชาย นิลาธิ กล่าวว่าย้อนไป 70-90 ปี ลาวโซ่งเริ่มรับเอาอิทธิพลจากเรือนไทยเข้าไปปลูกสร้างที่อยู่อาศัย “ซึ่งจะเห็นได้จากโครงสร้างเครื่องบนว่า เป็นการนำเอาลักษณะเครื่องบนของเรือนไทยเดิมมาใช้ผสมกับแบบดั้งเดิมของตัวเอง” โดยภาพรวมยังคงเป็นเรือนไม้จริงผสมไม้ไผ่ หลังคามุงด้วยตับคา เช่นเดียวกับเรือนทรงกระดองเต่า เสมือนเป็นการเปลี่ยนรูปทรงของหลังคาที่ครอบลงไปเป็นจั่วมุมสูงเท่านั้น ขณะที่ประโยชน์ใช้สอยในเรือนยังเหมือนเดิม อย่างไรก็ตาม การใช้หลังคาจั่วแบบเรือนไทยที่มีการต่อชายคาออกมาเป็นพาไล ทำให้มีการต่อชานลดชั้นออกมาทางด้านข้างด้วย ซึ่งไม่เคยมีในเรือนทรงกระดองเต่า

ส่วน ชูชีพ อุดมชัย และคณะ กล่าวถึงสถานการณ์เรือนลาวโซ่งในปี พ.ศ. 2518 ว่า

“ลักษณะเรือนที่พบเห็นในปัจจุบัน ส่วนมากได้ดัดแปลงให้กระเตี้ยมาเป็นเรือนแบบไทยแล้ว.....โดยเฉพาะราว 40 ปีมานี้เอง ชาวโซ่งก็ค่อยๆ หันมาปลูกบ้านเป็นเรือนไม้จริงแบบคนไทยเป็นส่วนมาก เรือนบางหลังยังทำฝาบ้านเป็นฝาปะกนเสียดด้วยซ้า”

ภาพที่ 5 : เรือนลาวโซ่งที่กลายรูปมาเป็นทรงไทยในระยะแรก (วาดจากภาพถ่ายของ ฤทัย ใจจงรัก)

เมื่อพิจารณาเอกสารทางวิชาการข้างต้น ทำให้พออนุมานได้ว่า เป็นเวลาก่อนปี พ.ศ. 2500 ถึงราวครึ่งศตวรรษแล้ว ที่เรือนทรงไทยเริ่มแพร่เข้าสู่วัฒนธรรมการปลูกสร้างของลาวโซ่ง ะยะแรกเป็นเพียงการนำเอาหลังคาจั่วทรงสูงอย่างเรือนไทยไปใช้ โดยคงแบบแผนการปลูกสร้างอย่างเรือนเครื่องผูกเช่นเดียวกับเรือนทรงกระตองเต่าไว้ ต่อมาอีก 20-30 ปี จึงได้พัฒนาเป็นเรือนฝาปะกนหรือเรือนเครื่องลับ

การรับเอาเรือนไทยเข้าไปปลูกเป็นที่ยู่อาศัยตน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรือนลาวโซ่งที่สำคัญ คือ ประการแรก การมีฝาเรือน ในเรือนทรงกระตองเต่านั้น พื้นที่ภายในเรือนถูกโอบล้อมไว้ด้วยฝาด้านสกัด ส่วนด้านข้างมีเพียงฝาเดี่ยวๆ หรือไม่มีเลย ด้วยผืนหลังคาแผ่ลงมาปิดคลุมไว้แล้ว สำหรับเรือนหลังคาจั่วแบบไทยไม่เป็นเช่นนั้น ต้องมีฝาล้อมพื้นที่ภายในเรือนไว้โดยรอบทั้ง 4 ด้าน ประการที่สอง เรือนทรงไทยเอื้อให้สามารถขยายพื้นที่เรือนออกมาทางด้านข้างได้โดยง่าย โดยการต่อขยายออกไปเป็นพาไล หรือเพิ่มหลังคาจั่วกลายเป็นเรือนจั่วแฝด ไม่ต้องแยกออกไปปลูกต่างหากเช่นเรือนทรงกระตองเต่า ที่ขยายใหญ่โตจนกลายเป็นเรือน 3 จั่วก็มี นับเป็นการเปลี่ยนลักษณะการขยายตัวไปจากเรือนแบบแผนดั้งเดิมโดยสิ้นเชิง

ภาพที่ 6 : เรือนทรงไทย 3 จั่วของลาวโซ่งบ้านเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

เรือนทรงปั้นหยา มนิลา

สิ่งแรกต้องทำความเข้าใจก่อนว่า เรือนทรงปั้นหยา คือที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะหลังคาเอนเข้าหาอกไถ่ทั้ง 4 ด้าน ส่วนเรือนทรงมนิลา คือที่อยู่อาศัยที่มีลักษณะหลังคาเอนเข้าหาอกไถ่ทั้ง 4 ด้าน แต่มีจั่วทางด้านสกัดทั้งหัวและท้าย บางครั้งจึงเรียกหลังคาอย่างหลังนี้ว่า ปั้นหยาเปิดจั่ว ทั้งหลังคาทรงปั้นหยาและมนิลาประกอบด้วยสันหลังคา 5 สัน และเพราะเป็นสิ่งที่ได้รับอิทธิพลจากโลกตะวันตก ทำให้มักเรียกกันอย่างสามัญว่า เรือนทรงฝรั่ง

ชาวลาวโซ่งเปลี่ยนไปนิยมปลูกที่อยู่อาศัยเป็นเรือนทรงปั้นหยาและมนิลาตั้งแต่เมื่อใดในเรื่องนี้ วีระ อินพันทัง และคณะ [2549 : 107] ระบุไว้ว่า

“เรือนทรงฝรั่งหรือเรือนทรงยุโรป หรือบางทีก็เรียกว่า เรือนแบบนอก นี้ คงจะถ่ายเทลงสู่หมู่คนไทยดำภายหลังช่วงทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา เพราะปรากฏว่า ที่อยู่อาศัยที่ครอบด้วยหลังคาทำสันทมุงกระเบื้องสี่เหลี่ยมของไทยดำส่วนใหญ่มีอายุเรือนราว 30-40 ปี”

ภาพที่ 7 : สภาพเรือนในหมู่บ้านสระยายโสม จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อ พ.ศ. 2513 (ภาพเอื้อเฟื้อจาก ฤทัย ไจจรงค์)

ภาพถ่ายหมู่บ้านลาวโซ่งบ้านสระยายโสม อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2513 ที่ศิลปินแห่งชาติ ฤทัย ใจจงรัก บันทึกไว้ยืนยันข้อมูลสอดคล้องกับคำกล่าวข้างต้น ภาพแสดงให้เห็นชัดว่า เรือนทรงกระดองเต่าซึ่งเหลือเป็นหลังสุดท้ายในหมู่บ้านอยู่ในสภาพทรุดโทรม เจียนพัง มีเรือนทรงไทยปรากฏอยู่หลายหลัง ขณะที่เรือนทรงปั้นหยาซึ่งมีอยู่ 2 หลัง ลักษณะเป็นเรือนยกพื้น ฝาไม้จริงตีซ้อนเกล็ดแนวนอน หลังคามุงกระเบื้องแผ่นเล็ก อยู่ในสภาพใหม่กว่าเรือนอื่นๆ ทั้งหมด บ่งบอกว่า เป็นเรือนแบบใหม่ที่อุบัติขึ้นกลางหมู่บ้านลาวโซ่งในช่วงเวลานั้น

ข้อเสียของหลังคาทรงปั้นหยาซึ่งไม่มีจั่ว คือ อากาศร้อนใต้หลังคาถูกห่อหุ้มไว้ ไม่สามารถระบายออกไปได้ และแผ่ความร้อนทำให้ห้องที่ใช้อาศัยอึดอัดอ้าว ในระยะหลังจึงมีการดัดแปลงโดยการเปิดจั่วทางด้านสกัดทั้ง 2 ด้าน เข้าลักษณะหลังคาทรงมนิลา เพื่อให้เกิดการระบายอากาศใต้หลังคาออกไป เรือนลาวโซ่งทรงฝรั่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันจึงเป็นเรือนทรงมนิลาแทบทั้งสิ้น

แม้ว่า เมื่อแรกรับเรือนแบบนี้เข้ามาปลูกในหมู่บ้านลาวโซ่ง ยังคงลักษณะเป็นเรือนเดี่ยวอยู่ก็จริง ในระยะหลังการขยายตัวของเรือนจนเกิดเป็นเรือนแฝด เรือนหมู่ เป็นไปในทำนองเดียวกับที่ปรากฏในเรือนไทยเช่นกัน

ภาพที่ 8 : เรือนทรงมนิลาของลาวโซ่งบ้านเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี

เรือนทรงบังกะโล

ตามความหมายเดิม คำว่า บังกะโล คือ เรือนชั้นเดียว ยกพื้น มีระเบียงกว้าง แบบบ้านพักตากอากาศ ในที่นี้ เรือนทรงบังกะโล หมายถึงเรือนตามสมัยนิยมในปัจจุบัน อาจเป็นเรือนชั้นเดียวหรือสองชั้น หรือมีระเบียงไม่กว้างก็ได้ กล่าวอย่างง่าย ๆ ได้ว่า เรือนทรงบังกะโลไม่ใช่เรือนทรงกระดองเต่า หรือเรือนทรงไทย หรือเรือนทรงปั้นหยา เป็นเรือนแบบใหม่ที่พัฒนาขึ้นในระยะหลัง

สมชาย นิลอาชี กล่าวถึงสถานการณ์การสร้างเรือนของลาวโซ่งละแวกตำบลสระยายโสม อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ในปี พ.ศ. 2521 ว่า การปลูกสร้างบ้านเรือนของผู้มีฐานะปานกลางหรือค่อนข้างดีนั้น “ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นแบบสมัยใหม่เกือบหมดแล้ว” หมายความว่า ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา กลุ่มชนชั้นนำในสังคมลาวโซ่งเปลี่ยนมานิยมสร้างเรือนทรงบังกะโลแทนเรือนแบบเดิมๆ ที่เคยนิยมกันมาก่อนหน้านี้

เรือนแบบใหม่ยังคงลักษณะเป็นเรือน 2 ชั้นเป็นหลัก เป็นเรือนไม้จริง หรือตึก หรือครึ่งตึกครึ่งไม้ หลังคามุงสังกะสีหรือกระเบื้องลอนที่มีความลาดชันต่ำ สามารถคลุมพื้นที่ได้กว้างตามศักยภาพของวัสดุสมัยใหม่ที่อำนวยให้ทำได้ โดยไม่ต้องทำหลังคาซับซ้อนเหมือนเรือนทรงไทยหรือทรงปั้นหยา

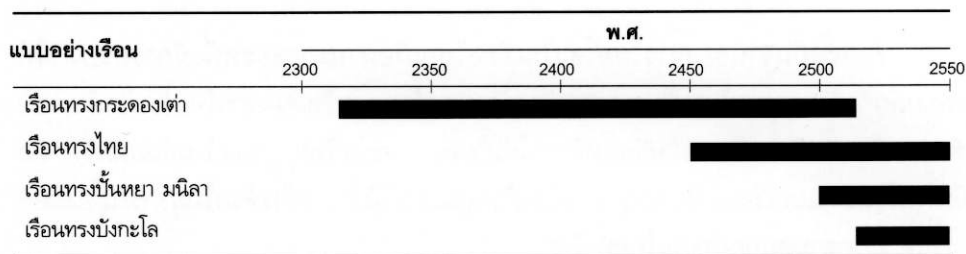

ภาพที่ 9 : เรือนทรงบังกะโลของลาวโซ่งบ้านเกาะแรด จังหวัดนครปฐม

การเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการรับเอาเรือนทรงบังกะโล่เข้าไป คือการลงมาใช้พื้นที่ชั้นล่างอย่างเป็นกิจจะลักษณะ โดยนิยมเทพื้นด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ล้อมฝาเป็นอิฐก่อฉาบปูน อย่างไรก็ตาม การใช้พื้นที่ชั้นล่างมีเป็นบางส่วนเท่านั้น ส่วนที่เหลือ คงปล่อยเป็นใต้ถุนโล่งเช่นเดิม

ทุกวันนี้ เรือนทรงบังกะโล่เป็นสิ่งที่เห็นได้หนาตาในหมู่บ้านลาวโซ่ง โดยเฉพาะที่อยู่ ใกล้เส้นทางคมนาคมสายหลัก แน่นอนว่าเรือนเยี่ยงนี้กำลังเบียดเข้าแทนที่เรือนแบบอื่นที่ละ น้อยเรื่อยไป

จกเห็นได้ว่า เรือนลาวโซ่งกลายรูปไปโดยลำดับ ในระยะแรก เรือนทรงกระดองเต่า ครองเส้นขอบฟ้าของหมู่บ้านลาวโซ่งโดยล้วน และเป็นชนนี้สืบมานับร้อยปี ช่วงกึ่งศตวรรษที่ 25 เรือนทรงไทยจึงแพร่เข้าไปผสมผสาน จนเรือนทรงกระดองเต่ากลายรูปไป เมื่อสิ้นสุด ศตวรรษที่ 25 เรือนทรงกระดองเต่าก็กลายเป็นของหายากไปแล้ว ขณะที่เรือนทรงไทยยืนหยัด ต่อมา พร้อมกันนี้ เรือนทรงปั้นหยาและมนิลากลายมาเป็นกระแสนิยมแทนที่เรือนทรงไทย และลาวโซ่งก็รับเข้าไปปรับใช้กับการปลูกสร้างเรือนของตน จนต้นทศวรรษ 2520 หรือราว 30 ปีที่ผ่านมาเอง ที่ลาวโซ่งหันมาปลูกสร้างบ้านเรือนเป็นทรงบังกะโล่ ซึ่งถือเป็นเรือนรุ่นปัจจุบัน

ตารางที่ 1 : ประเภทและระยะเวลาของเรือนแบบต่างๆ

เหตุใดเรือนลาวโซ่งจึงกลายรูป

เป็นที่แน่นอนว่า เมื่อชาวลาวโซ่งถูกกวาดต้อนจากถิ่นฐานบ้านเกิด นอกเหนือจากสภาวะ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ สิ่งที่พวกเขาน่าติดตัวมาด้วยคือวัฒนธรรมการปลูกสร้างเรือนทรง กระดองเต่า ย่อมไม่ผิดหากจะกล่าวว่า ที่อยู่อาศัยที่ชนกลุ่มนี้ปลูกสร้างเมื่อแรกลงหลักปักฐาน บนแผ่นดินไทย จะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นอกจากเรือนทรงกระดองเต่า สอดคล้องกับคำกล่าว ของ Rapoport [1969 : 52] ที่ว่า

“.....so many immigrants bring their architecture with them, and persist in its use even though it is unsuitable for the new area in which they live.”

แม้ว่าเมืองเพชรบุรีอยู่ห่างจากสิบสองจุไทลงมาทางใต้ถึงราว 1,500 กิโลเมตร แต่ทรัพยากรธรรมชาติสำหรับปลูกสร้างบ้านเรือนกลับอุดมทั้งไม้จริง ไม้ไผ่ และหญ้าคา เช่นเดียวกับที่สิบสองจุไท เอื้อให้การปลูกสร้างเรือนทรงกระดองเต่าเหมือนที่เคยทำในถิ่นเกิดเป็นไปได้โดยสะดวก

การที่ลาวโซ่งหันมาปลูกสร้างที่อยู่อาศัยเป็นเรือนทรงไทยภายหลังจากการตั้งถิ่นฐานได้ระยะหนึ่ง พิจารณาตามหลักปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ตามที่ อมรา พงศาพิชญ์ [2545] กล่าวไว้คือ คนกลุ่มชาติพันธุ์นั้นดำรงตนอยู่ในสังคมที่มีวัฒนธรรมรอง (subordinate culture) ย่อมเกิดกระบวนการปรับตัวสู่บริบทของสังคมไทยซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลัก (dominant culture) ที่แวดล้อมอยู่ มีการรับวัฒนธรรมบางประการเข้าไป พร้อมกับธำรงวัฒนธรรมเดิมของตนไว้ กลายเป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรมผสมผสานในที่สุด นั่นคือ ที่อยู่อาศัยแบบเรือนไทยเป็นหนึ่งในวัฒนธรรมที่ลาวโซ่งรับเข้าไว้ตามกระบวนการปรับตัวสู่บริบทของสังคมไทยนั่นเอง งามพิศ สัตย์สวณ [2545 : 96] กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้อย่างเป็นรูปธรรมว่า

“การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยโซ่งในเมืองไทยเมื่อผ่านมาระยะหนึ่งมีการปรับตัวให้กลมกลืนกับวัฒนธรรมไทยเป็นระยะๆ ปัจจุบันการสร้างแบบบ้านของชาวไทยโซ่งก็คล้ายคลึงกับแบบบ้านดั้งเดิม เพียงแต่เปลี่ยนหลังคาให้เป็นทรงจั่วอย่างไทย.....บางบ้านทันสมัยขึ้น คือมีการสร้างเป็นแบบเรือนไทยประยุกต์ สร้างด้วยปูนแทนไม้บ้าง สร้างด้วยไม้มุงกระเบื้องแบบยุโรปตามยุคตามสมัยอย่างคนไทยทั่วไป”

สำหรับเรือนทรงปั้นหยาและมนิลานั้น เป็นงานสถาปัตยกรรมตะวันตกที่แพร่อิทธิพลเข้าสู่ไทยในสมัยรัชกาลที่ 5-6 โดยเริ่มปรากฏในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินและชนชั้นสูงเป็นลำดับแรก แล้วจึงแพร่ขยายสู่ผู้มีอันจะกินและคนทั่วไปในที่สุด เรือนแบบนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายในหมู่คนไทยสืบเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ. 2500 [วิมลสิทธิ์ หรยางกูร และคณะ, 2536] การเปลี่ยนไปนิยมปลูกเรือนทรงปั้นหยาและมนิลานี้ในหมู่ลาวโซ่งดูเหมือนเป็นการรับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมตะวันตก แต่ความจริงแล้ว เป็นการรับวัฒนธรรมการปลูกสร้างอันเป็นกระแสนิยมของสังคมไทยในช่วงเวลานั้นเข้าไว้ อีกนัยหนึ่ง เป็นการปรับตัวเข้าสู่บริบทของสังคมไทยอีกคำรบหนึ่ง

การหันมานิยมปลูกเรือนทรงบังกลในระลอกหลังก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ความนิยมเรือนทรงปั้นหยาและมณิลาในหมู่คนไทยเริ่มคลายลง หันมานิยมปลูกที่อยู่อาศัยแนวสมัยใหม่ที่มีหลังคาแฉะ มีความลาดเอียงน้อย สามารถทำเป็นหลังคาเดี่ยวผืนใหญ่ที่คลุมพื้นที่ได้กว้าง ไม่ซับซ้อนเหมือนหลังคาทรงปั้นหยาและมณิลา [วิมลสิทธิ์ ทรายากร และคณะ, 2536] ซึ่งวัสดุมุ่งหลังคาสมัยใหม่เอื้อให้ทำได้เช่นนั้น ความนิยมเช่นนี้ค่อยๆ แพร่เข้าสู่หมู่ลาวโซ่งให้ปรับเปลี่ยนคล้อยตามคนไทยไปในที่สุด

มิใช่ว่าเรือนลาวโซ่งจะกลายรูปไปหมดสิ้นโดยไม่ทิ้งร่องรอยดั้งเดิมหลงเหลือไว้แม้แต่น้อย ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง วัฒนธรรมที่ไม่ใช้วัตถุ อย่าง การนับถือผีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ปรากฏในความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ พิธีเสนเรือน และพิธีศพ ยังคงได้รับการธำรงไว้ไม่เปลี่ยนแปลง [สุมิตร ปิตัพฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ, 2540] ซึ่งสิ่งนี้สะท้อนให้เห็นได้ในเรือนด้วย ดังที่ สุนี คำนวลศิลป์ และคณะ [2547 : 16] กล่าวว่า

“ปัจจุบันเรือนไทดำมีลักษณะผสมผสานระหว่างเรือนแบบดั้งเดิมกับเรือนสมัยใหม่ บ้างก็ใช้วัสดุผสมของปูนกับไม้ บางบ้านก็เป็นรูปทรงสมัยใหม่ ไม่มีเอกลักษณ์ของไทดำอยู่เลย แต่ไม่ว่าลักษณะที่อยู่อาศัยของคนไทดำจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ทุกบ้านจะต้องมีห้องสำหรับบูชาผีเรือน”

นอกเหนือจากห้องผีเรือนที่ยังคงอยู่แล้ว ความนิยมปล่อยพื้นที่บนเรือนเป็นโถงโล่ง ไม่กั้นซอยพื้นที่เป็นห้องต่างๆ เป็นสิ่งที่ยังคงอยู่เช่นกัน เป็นการเตรียมพื้นที่สำหรับรองรับบรรดาญาติพี่น้องจำนวนมากที่จะมาร่วมพิธีเสนเรือนซึ่งจัดขึ้นเป็นวาระประจำ จึงกล่าวได้ว่าการกลายรูปในเรือนลาวโซ่งที่ประจักษ์แก่คนทั่วไปนั้น แท้จริงแล้วเป็นการปรับเปลี่ยนรูปลักษณะภายนอกคล้อยตามชนหมู่ใหญ่ แต่ยังห่อหุ้มพื้นที่ภายในที่มีกลิ่นอายดั้งเดิมไว้โดยสมบูรณ์

ปรากฏการณ์การกลายรูปในเรือนลาวโซ่งที่กล่าวมา แสดงว่าชนหมู่นี้เลือกที่จะธำรงวัฒนธรรมของตนไว้ในส่วนที่เกี่ยวกับการนับถือผีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้อย่างเป็นรูปธรรมจากการรักษาพื้นที่ภายในเรือนไว้ ขณะที่รูปลักษณะภายนอกที่ประจักษ์แก่คนทั่วไปได้รับการปรับเปลี่ยนคล้อยตามคนไทยมาโดยลำดับ ประการหลังนี้เป็นกลไกสำคัญในการดำรงอยู่อย่างกลมกลืนกับผู้คนในวัฒนธรรมหลัก การกลายรูปในเรือนลาวโซ่งจึงเป็นการผสมผสานการรับความเป็นไทยพร้อมๆ กับการธำรงอัตลักษณ์ของตนไว้ในเวลาเดียวกัน

ภาพที่ 10 : บรรดาญาติพี่น้องทยอยขึ้นเรือนในวันเสนาเรือน บ้านกลางนา จังหวัดสมุทรสาคร

บทสรุป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ของงานวิจัยนี้ มุ่งค้นหาว่า ตลอดระยะเวลา 200 กว่าปีที่ลาวโซ่งตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่บนแผ่นดินไทย เรือนอันเป็นที่อยู่อาศัยของชนหมู่นี้เปลี่ยนแปลงรูปลักษณะไปอย่างไร เมื่อใด และเพราะเหตุใด โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสารผสานกับการวิจัยสนาม ในแหล่งพื้นที่ศึกษาที่เป็นชุมชนของลาวโซ่งในจังหวัดเพชรบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร ประเมินข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์รูปลักษณะรวมกับการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ

ผลการวิจัยปรากฏว่า ในระยะแรกของการตั้งถิ่นฐานในไทย ลาวโซ่งปลูกเรือนทรงกระดองเต่าเป็นที่อยู่อาศัย อันเป็นวัฒนธรรมการปลูกสร้างแบบเดียวกับในบ้านเกิดเมืองนอนที่สิบสองจุไท และคงเป็นเช่นนี้ต่อมาอีกช่วงระยะเวลาหนึ่ง ล่วงมาถึงกึ่งศตวรรษที่ 25 หรือราวทศวรรษ 2450 ลาวโซ่งจึงหันมารับเอาเรือนทรงไทยเข้าไปปลูกเป็นที่อยู่อาศัยของตน ราวช่วงทศวรรษ 2500 ลาวโซ่งเปลี่ยนมาปลูกเรือนทรงปั้นหยาและมนิลาکن ก่อนที่จะหันมานิยมปลูกเรือนทรงบังกะโล่ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา

การที่ลาวโซ่งรับเอาเรือนทรงไทยเข้าไปปลูกสร้างเป็นที่อยู่อาศัยของตน เป็นกระบวนการปรับตัวเข้าสู่บริบทใหญ่คือบริบทของวัฒนธรรมไทย แม้ภายหลังลาวโซ่งเปลี่ยนมาปลูกเรือนทรงปั้นหยาและมณฑลาก็มิใช่การปลูกเรือนแบบชาวตะวันตก หากแต่เป็นการปลูกเรือนคล้ายตามกระแสนิยมของสังคมไทยที่รับเอามาจากชาวตะวันตกอีกทอดหนึ่ง การหันมานิยมปลูกเรือนทรงบังกะโลในระยะหลังก็เป็นปรากฏการณ์ในทำนองเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การมีห้องผีและการเปิดพื้นที่บนเรือนเป็นโถงโล่ง ยังคงปรากฏอยู่ในเรือนลาวโซ่งทุกช่วงเวลา แสดงให้เห็นการคงอัตลักษณ์ของตนไว้ภายในเรือน ขณะที่รูปลักษณะภายนอกปรับตัวผันแปรคล้ายตามบริบทใหญ่อย่างกลมกลืน

การวิจัยในขั้นต่อไป

ผลการวิจัยข้างต้นประเมินจากการประมวลข้อมูลภาคเอกสารเป็นหลัก การนำข้อมูลภาคสนามที่รวบรวมจากแหล่งพื้นที่ศึกษามาวិเคราะห์เชื่อมโยงกับข้อมูลภาคเอกสาร เป็นงานที่จะต้องทำในลำดับต่อไป อีกทั้งยังต้องดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามยังถิ่นฐานบ้านเดิมของลาวโซ่งที่สิบสองจุไทย เพื่อการศึกษาเชิงเปรียบเทียบความแตกต่างของชุมชนและสถาปัตยกรรมลาวโซ่งทั้งสองแหล่ง ซึ่งน่าจะสะท้อนการปรับตัวของชนหมู่นี้ให้เห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

งานวิจัยภายใต้โครงการทุนศาสตราจารย์วิจัยดีเด่น 2552 ของ ศาสตราจารย์อริศรี ปาณินท์ เรื่อง “การศึกษาแบบองค์รวมของการปรับตัวในบริบทใหญ่ที่แตกต่างของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคกลางของประเทศไทย” ด้วยทุนอุดหนุนวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.)

บรรณานุกรม

- งามพิศ สัตย์สงวน. สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวไทยโซ่ง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- จิระ ศิลปภัก และคณะ. เรือนไทย. พระนคร : กรมยุทธโยธาทหารบก, 2514.
- ชูชีพ อุดมชัย, จิราพร แสงศิลป์ และ เรืองยุทธ ตีระวนิช. “ลาวโซ่ง.” เมืองโบราณ 1, 4 (กรกฎาคม-กันยายน 2518) : 22-33.
- ตำราพระราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1. พระนคร : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2548. (ทรงพระกรุณาโปรดให้พิมพ์พระราชทานแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวิธิน-จาตุรนต์ ที่พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส 2478).
- มนตรี ขุนดีสาร, พระมหา. “คำปรารภ.” มุลินิธิไทยทรงดำแห่งประเทศไทย. มุลินิธิไทยทรงดำแห่งประเทศไทย, หน้า 43.
- มนู อุดมเวช. ประวัติศาสตร์ไทดำในประเทศไทย. เพชรบุรี : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี, 2547.
- “พงศาวดารเมืองโล.” ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 9 และภาคที่ 10 ตอนต้น). องค์การการค้าของคุรุสภา, 2507, หน้า 38-102.
- พิพัฒน์ พงศ์พิพร. สมุดภาพรัชกาลที่ 4. กรุงเทพฯ : พิพิธภัณฑ์ภาพมุกกว้างกรุงเทพมหานคร, 2547.
- วิมลสิทธิ์ ทรายางกูร, กอบกุล อินทรวิจิตร, สันติ ฉันทวิลาสวงศ์ และ วีระ อินพันทัง. พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมอดีต ปัจจุบัน และอนาคต. กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, 2536.
- วีระ อินพันทัง, ดันข้าว ปาณินท์, อภิรติ เกษมสุข และ โชติมา จตุรงค์. โลกของชาวไทดำ : ความสัมพันธ์ซึ่งกันระหว่างสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยของชาวไทดำในไทยกับในเวียดนาม. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.
- สมชาย นิลอาชี. “เรือนโซ่ง บ้านโซ่ง ตำบลสระยายโสม อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดสุรินทร์บุรี.” สารนิพนธ์ประกาศนียบัตรชั้นสูง ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.
- สุนี คำนวลศิลป์, พิทักษ์ ศิริวงศ์ และ พิชิตาภา ทับทอง. สารานุกรมไทดำล้ำค่า. เพชรบุรี : เพชรภูมิการพิมพ์, 2547.
- สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ. ลาวโซ่ง : พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.
- สุรศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา. ประวัติการของจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี. เล่ม 2. องค์การค้าของคุรุสภา, 2504.
- อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.
- Rapoport, Amos. House Form and Culture. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1969.

Transformation of Lao Song's Houses

Vira Inpuntung, Ph. D.

Associate Professor, Faculty of Architecture, Silpakron University.

Abstract

A present research attempts to find out the change of Lao Song's houses over two hundred years-from early Rattanakosin Period till present time. Documentary sources including field-survey conducted in Lao Song communities in the province of Phetchaburi, Nakhon Pathom and Samut Sakhon, were methods used for collecting data. Then, all data were evaluated by means of morphological analysis and comparative analysis.

The results show that in the initial stages of settlement in Thailand, Lao Song built the same tortoise shape house as they did in their motherland. Until the decade 1900 they adopted traditional Thai house to build their dwelling. Fifty years later, the hip roof and hip-gable roof house became the favorite style. But nowadays, especially since the decade 1970, the majority of Lao Song's houses had changed into the bungalow type.

A change in the style of dwellings in order to live suitable for the new context, Thai culture, Lao Song built their houses in the style of Thai. All the same, when hip roof and hip-gable roof houses became a favorite style of Thai, there had also strong influenced on Lao Song culture as well as the bungalow house which flavored in the later years. All the above have expressed the adaptation of the subordinate minority to live suitable with the predominant majority.

Keywords : Adaptation, Transformation, Lao Song's house, Vernacular architecture